

ความจริงในความเชื่อ

□ ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ความจริงในความเชื่อ เป็นบทความที่ผู้เขียนต้องการสื่อปรากฏการณ์ทางจิต ซึ่งเป็นปรากฏการณ์โดยทั่วไปภายในจิตของคนทุกคน ที่เกิดขึ้นในขณะที่พบเห็นสิ่งต่าง ๆ แล้วเกิดความรู้สึกความเข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร จากนั้นก็ตัดสินชี้ขาดว่า ผิดหรือถูก ใช่หรือไม่ใช่ หรือเฉย ๆ เหมือนไม่รู้รู้อะไรทั้งสิ้น **ความจริงในความเชื่อ** เป็นความคิดที่เกิดขึ้นในขณะที่ผู้เขียนได้อ่านงานระดับปริญญาเอก ชื่อเรื่อง “ความจริงของเรื่องเล่าทางศาสนา”^๑ โดยเปิดฉากก็กระซอกความคิดที่ว่า **ข้อความ** หมายถึงความหมายของประโยค โดยทั่วไปในการพูดเกี่ยวกับความจริง เราจะเรียกความหมายของประโยคว่า “ประพจน์” ซึ่งมีค่าความจริง แต่ในที่นี้จะขอใช้คำว่า “ข้อความ” เพราะว่าการถกเถียงเกี่ยวกับความจริงของประโยคที่มีเนื้อหาในประโยคดังกล่าว ไม่มีค่าความจริง (เชิงอรรถ) นอกจากนี้ ในเนื้อหายังกล่าวถึงการถกเถียง (สื่อสาร-ผู้เขียน) ถูกแบ่งเป็นสองส่วน คือส่วนที่พิจารณาว่า “ข้อความ” จะมีความหมายเชิงการบรรยายข้อเท็จจริงได้ ก็ต่อเมื่อเราสามารถที่จะแสดงถึงข้อเท็จจริงที่ข้อความนั้น ๆ จะจริงหรือเท็จได้ ก็อยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์เชิงประสาทสัมผัส กับส่วนที่พิจารณาข้อความจากการใช้หรือหน้าที่อื่น ๆ ของมันในสังคม^๒

^๑ ปกรณ์ ลิงห์สุริยา, “ความจริงของเรื่องเล่าทางศาสนา”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต** ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐-๑๑. คำว่า **ประพจน์** ในทางตรรกศาสตร์มีความหมายเท่ากับคำว่า ญัตติ ญัตติหรือประพจน์ (proposition) หมายถึง ข้อความหรือคำพูดที่เปล่งออกมาในลักษณะแถลงข้อความเชิงอรรถ ซึ่งเป็นการแสดงให้ทราบว่าอะไรถูกอะไรผิด หรือประโยคที่มีค่าไม่จริงก็เท็จอย่างใดอย่างหนึ่ง อีกนัยหนึ่ง ญัตติก็คือประโยคในทางไวยากรณ์ ที่สามารถนำไปใช้ในการให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ได้ ดูรายละเอียดใน โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, **ตรรกศาสตร์เบื้องต้น**, (ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้น ประเด็นที่ผู้เขียนสนใจเป็นพิเศษคือคำว่า **ข้อความ** เพราะการดำเนินชีวิตของคนเราในอดีต ปัจจุบัน หรือแม้แต่ในอนาคตจะเป็นไปด้วยดี สามารถพุดคุยสนทนา ถกเถียง หรือสื่อสารอื่น ๆ ได้ก็เพราะข้อความนี้เอง ข้อความจึงเป็นคำพูดสั้น ๆ กะทัดรัด แต่สามารถถอมความหมายได้อย่างมากมาย เมื่อกกล่าวตรงนี้เป็นเหตุให้นึกถึงการที่เรารับรู้สิ่งต่าง ๆ จนสามารถสื่อสารต่อกันได้ หากกล่าวในส่วนตรรกะ ตรรกะ เสนอว่าเรารับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ ๒ ทางด้วยกัน คือ ทางประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ การได้เห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้สัมผัส และการได้สัมผัสถูกต้อง กับทางพุทธิปัญญาหรือทางสมองโดยตรง^๓ หากพิจารณาจากข้อเสนอของผู้เขียนงานวิทยานิพนธ์ในส่วนที่หนึ่ง คือข้อความจะจริงหรือเท็จอยู่บนฐานประสาทสัมผัส ซึ่งตรงกับการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความหมายทางตรรกะในส่วนที่หนึ่งเหมือนกันคือทางประสาทสัมผัส แต่การรับรู้สิ่งต่าง ๆ (มิใช่หมายถึงวัตถุสิ่งของแต่รวมถึงสัตว์บุคคลด้วย) โดยประสาทสัมผัส ตามนัยทางตรรกะเป็นการรับรู้ที่ถูกจำกัดอยู่แค่นี้และเดี๋ยวนี้ ซึ่งเป็นการรับรู้ที่ไม่แน่นอนอะไร มีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ หรือหากพิจารณาข้อความจากการใช้หรือหน้าที่อื่น ๆ ของมันในสังคม ก็จะพบอีกเช่นกันว่าไม่ต่างอะไรกับข้อความที่เกิดจากประสาทสัมผัส เมื่อข้อความขึ้นอยู่กับการรับใช้สังคมซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับคน แล้วข้อความจะสามารถถอมความหมายที่สมบูรณ์ครบถ้วนได้มากน้อยแค่ไหน เพราะข้อความไปเกี่ยวข้องกับคน คนมีการเปลี่ยนแปลงก็เป็นเหตุให้ข้อความเปลี่ยนแปลงคือไม่มีความคงที่ได้เช่นกัน

ที่กล่าวมาข้างต้นพอสื่อความเข้าใจได้ว่า **ข้อความ** เป็นคำสำคัญที่ก่อให้เกิดความหมายมากมาย แต่หากพิจารณาให้กว้างออกไปจะพบว่าข้อความที่ก่อให้เกิดความหมายมากมายนั้น อย่าลืมว่า ข้อความที่ก่อให้เกิดความหมายนั้นย่อมมีที่ไปที่มา ที่ไปที่มาของข้อความในทางตรรกะท่านหมายถึง **คำหรือศัพท์** (words) แต่ในที่นี้ขอใช้คำว่า ศัพท์ เพราะข้อความแต่ละข้อความล้วนมีส่วนประกอบมาจากศัพท์เป็นสำคัญ หากไม่มีศัพท์แล้วข้อความก็เกิดไม่ได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงขอมุ่งตรงไปยังเรื่อง “ศัพท์และมโนภาพ” (words and concepts) ซึ่งเป็นเรื่องสื่อความเข้าใจทาง

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗

ตรรกะได้มากที่สุด ประเด็นทางความคิดก็คือว่า ไม่ใช่เฉพาะข้อความเท่านั้นที่สื่อสารให้ทราบความหมาย ศัพท์ก็สื่อให้ทราบความหมายได้เช่นกัน หน้าที่ของศัพท์คือใช้เป็นคำแสดงความรู้สึกนึกคิดของคนเรา เพราะการติดต่อกันด้วยพุทธิปัญญา (ทางสมองหรือทางความคิด) ก็ลงเอยด้วยศัพท์ แม้แต่ความเจริญในการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อแสดงความหมายอะไรก็ลงเอยที่ศัพท์ เพราะฉะนั้นศัพท์จึงเป็นนิमित* เครื่องแสดง (ความคิด ความรู้ หรือความเข้าใจ) ของมนุษย์ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด จุดมุ่งหมายของศัพท์จริง ๆ อยู่ที่เป็นพาหนะนำอะไรสักอย่างหนึ่งในด้านสมองหรือความรู้สึกนึกคิดไปให้คนอื่นได้ทราบด้วย ศัพท์จึงเป็นพยานในการชี้ให้เห็นความคิดของผู้พูดได้มากที่สุด

ศัพท์ทั้งหลายไม่เคยแสดงวัตถุประสงค์ออกมาตรง ๆ แต่จะแสดงออกมาโดยอ้อมมีโนภาพเท่านั้น ศัพท์กับสิ่งที่เราพูดถึงจะต้องสัมพันธ์กันจึงจะก่อให้เกิดความหมาย เมื่อเกิดความหมายจึงจะก่อให้เกิดมีโนภาพ สิ่งที่เรารู้สึกออกมาจะต้องมีความหมาย เราจึงจะถือว่าเป็นศัพท์ ศัพท์เมื่อมีความหมายก็หมายถึงสิ่งต่าง ๆ และสิ่งต่าง ๆ ก็ย่อมหมายถึงคุณลักษณะและกิริยาอาการของสิ่งเหล่านั้น ยกตัวอย่าง เช่น **สุนัข เป็นสัตว์สี่เท้าและชอบเห่าชอบนอน** หรือ **มนุษย์เป็นสัตว์สองเท้า มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีใจสูงคือสามารถพัฒนาได้ และเป็นสัตว์มีเหตุผล** จากตัวอย่างที่ยกมาสามารถสื่อความได้ว่า เมื่อศัพท์และความหมายสัมพันธ์กัน จึงทำให้เกิดมีโนภาพ คือสามารถนึกถึงรูปร่างหรือรูปลักษณะของสุนัขและมนุษย์ได้ อีกนัยหนึ่ง หากกล่าวตามนัยของตรรกะแล้ว ศัพท์ก็คือภาษานั้นเอง ซึ่งเป็นภาษาที่มนุษย์ใช้เป็นสื่อกลาง โดยมีเป้าหมายเพื่อความเข้าใจระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง^๔

จากตัวอย่างที่ยกมาประกอบการอธิบายข้างต้น ได้แก่ คำว่า สุนัข กับ มนุษย์ พอเราได้ยินหรืออ่านพบเราก็สามารถรู้และเข้าใจได้ทันทีว่า สุนัขเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง (ซึ่งไม่ใช่คน) ที่ชอบเห่าชอบนอน หรือพอเอ๋ยหรืออ่านพบคำว่า มนุษย์ เราก็รู้และเข้าใจได้ทันทีว่า มนุษย์ก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง (ซึ่งไม่ใช่สัตว์อย่างสุนัข) แต่เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาจิตวิญญาณโดยเฉพาะความมีเหตุผล

* นิमित (signs) หมายถึงอะไรบางสิ่งบางอย่างนอกเหนือจากตัวมันเอง หรือความประทับใจที่เกิดทางประสาทสัมผัส และสามารถนำอะไรบางสิ่งบางอย่างนอกจากตัวมันเองมาสู่จิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นได้ด้วย

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙ - ๒๐.

ได้ ทั้งคำว่า **สุนัขเป็นสัตว์ที่ชอบเห่าหอน** และ **มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาจิตวิญญาณโดยเฉพาะ** **ความมีเหตุผลได้** ทั้งสองศัพท์ได้สะท้อนให้เห็น “ความจริงและความเชื่อ” ไปพร้อม ๆ กัน นั่นคือเมื่อเราได้กล่าวถึงความจริงที่ว่า สุนัขเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่มีสี่เท้าและชอบเห่าชอบหอน หากเลี้ยงแล้วไม่เห่าหอน คุณค่าและความหมายของสุนัขก็ลดลง (ซึ่งเป็นความจริงโดยทั่วไป แต่หากใครเลี้ยงไว้ประดับบารมี เป็นคนละประเด็นที่กำลังกล่าวถึง) หรือหากกล่าวถึงความจริงที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่มีสองเท้า สองแขน ฯลฯ สามารถพูดได้ (ไม่ใช่พูดอย่างนก) ข้อสังเกตก็คือว่า เมื่อเอ่ยหรืออ่านพบคำว่า สุนัขกับมนุษย์ มันสะท้อนทั้งความจริงและความเชื่อไปพร้อม ๆ กัน คือทั้งข้อเท็จจริง (ความจริง) และความเชื่อ (ว่าเป็นจริง) ตรงกัน ดังนั้น ความจริงที่ปรากฏ (ในคำพูด เสียงพูด หรือตัวอักษร = ศัพท์) ก็สื่อความเชื่อ (ในคำพูด เสียงพูด หรือตัวอักษร = ศัพท์) นั้นไปพร้อม ๆ กันด้วย คงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าในขณะที่ใครสักคนกำลังบอกเราว่า ผมรักคน ก็เป็นเหตุให้คนฟัง (ผู้รับสื่อ) เชื่อได้ทันทีว่า เรามีคน (หลง) รักแล้ว

ที่กล่าวมาทั้งหมดผู้เขียนยังไม่ได้บอกเลยว่า ความจริงในความเชื่อเป็นอย่างไร แต่ก็คงพอสื่อสาร (มิใช่การตอบ) ได้ว่า ข้อความซึ่งรวมทั้งคำ ศัพท์ (คำศัพท์) คำพูด เสียงพูด หรือแม้แต่ตัวอักษร (ทั้งสระและพยัญชนะ) ที่มารวมกันเป็นข้อความ สามารถสะท้อนความจริงในความเชื่อได้เป็นอย่างดี หรือข้อความนั้นแหละที่กำลังสะท้อนความจริงที่ปรากฏ (กำลังเกิดขึ้นหรือกำลังดำเนินอยู่) ให้เกิดความเชื่อได้เช่นเดียวกัน โดยความหมายก็คือว่าเมื่อความจริงปรากฏ ความเชื่อก็ปรากฏ ปรากฏขึ้นในขณะที่กล่าวถึงความจริงนั้นแหละ เพื่อเป็นการสื่อความจริงในความเชื่อได้มากขึ้น ผู้เขียนใคร่ขอยกข้อความสำคัญที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ นำเสนอเป็นเชิงความคิดเป็นลำดับ ดังนี้

(๑) ความนิ่งสงบความเคลื่อนไหว

ในระหว่างการแข่งขันโอลิมปิก ซึ่งเป็นกีฬาของมวลมนุษยชาติจากทั่วโลก ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ส่งนักกีฬาเข้าแข่งขันในมหกรรมกีฬาครั้งนี้ด้วย และกีฬาที่เป็นยอดฮิตของประเทศไทยเห็นจะไม่มีกีฬาใดเกินการชกมวยสากล เพราะเป็นกีฬาชนิดเดียวที่ไทยหวังหยิบเหรียญทองได้มากที่สุด และก็เป็นที่คาดหมายไว้ คือได้ ๑ เหรียญทองจากสมจิตร จงจอหอ แต่ในระหว่างการแข่งขันชกมวยในหลาย ๆ คู่จะสังเกตเห็นว่า นักมวยที่ชกมีคะแนนนำคู่ต่อสู้มักจะเป็นผู้ชนะมากกว่า ยิ่งคู่ใดที่มีคะแนนนำแล้วยิ่งชกยิ่งดี ดีทั้งการชกออกลีลาสวยงามและดีทั้งคะแนน

อีกด้วย โดยที่ผู้บรรยายการชกมวยก็สื่อข้อความให้ผู้ชมทราบว่า นักมวยที่มีคะแนนนำจะมีความมั่นใจมาก สังเกตได้จากอาการนิ่ง การ์ดรีดกม ตาจ้องมองคู่ชกอย่างมุ่งมั่น ส่วนคู่ชกจะมีอาการรุกรี้รุกรน เดินเข้าหาด้วยหวังจะทำคะแนนเพิ่ม แต่ดูเหมือนว่ายิ่งเดินเข้าหาก็ยิ่งเปิดช่องว่างให้คู่ต่อสู้ชกทำแต้มนำห่างมากขึ้น และอีกหลาย ๆ ข้อความ ซึ่งล้วนแต่สื่อให้ทราบว่าความนิ่งสามารถสยบความเคลื่อนไหวได้อย่างเด็ดขาด

ข้อความหรือคำพูดซึ่งเป็นเสียงพูดของผู้บรรยายที่กำลังบรรยายความจริง (ข้อเท็จจริง) ที่กำลังดำเนินไปบนผืนผ้าใบอย่างตื่นเต้นและเร้าใจยิ่ง ขณะที่ผู้ชมกำลังชมการแข่งขันอยู่นั้นก็ทราบความจริงตามที่ผู้บรรยายกำลังกล่าวถึง เมื่อทราบว่าความจริงเป็นอย่างนั้นก็พลอยเกิดความเชื่อว่าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ความจริงก็คือว่านักมวยผู้มีคะแนนนำจะเป็นฝ่ายชนะ ยิ่งเพิ่มความเชื่ออย่างเต็มที่ว่า สิ่งที่ผู้บรรยายกล่าวถึง (อาจจะไม่ทั้งหมด) เป็นความจริง ดังนั้น บนความจริงที่ปรากฏจึงแฝงไว้ด้วยความเชื่ออย่างไม่รู้สีกตัว ทั้ง ๆ ที่มหกรรมกีฬาโอลิมปิกจบไปแล้วก็ตาม แต่คนส่วนมาก (ยืนยันทั่วไป = A) ยังพูดถึงความจริงที่ยืนยันความเชื่อที่ว่า คนเดิน(ชก)เข้าหาจะมีช่องโหว่มากกว่าคนที่ชกแบบตั้งรับ และก็ยังมีคนบางส่วน (ยืนยันบางส่วน = I) ว่าความจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้น แต่เมื่อคนส่วนมากยืนยันอย่างนั้น ความจริงในความเชื่อจึงเป็นความจริงที่คนส่วนน้อยจำเป็นต้องยืนยันความจริงตามนั้นด้วย แม้ว่าความเชื่อที่ปรากฏภายในจะไม่เชื่อและยอมรับไม่ได้ก็ตาม

ในประเด็นความนิ่งสยบความเคลื่อนไหวนี้ ได้มีผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่ว่าใหม่ก็คือใหม่ทั้งผู้ศึกษาเป็นคนรุ่นใหม่ และใหม่ทั้งวิธีการศึกษา โดยที่ผู้ศึกษาได้นำหลักการ (ที่ตนลงมือปฏิบัติดีแล้ว) ทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่ได้อย่างลงตัว ท่านผู้นั้นคือ ทันตแพทย์สม สุจิรา^๕ ได้กล่าวไว้ (หนังสือออนไลน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น) อย่างน่ารับฟังว่า

“ในชีวิตประจำวัน เราจะเห็นอยู่เสมอ คนที่จิตนิ่งจะมีเวลามากกว่าคนที่จิตร้อน ยกตัวอย่างเช่น สมมติว่ามีเวลาเหลือห้านาทีในการถอดชนวนระเบิดเวลา สำหรับคนที่ร้อนรน

^๕ สม สุจิรา, *ออนไลน์พบพระพุทธเจ้าเห็น*, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พินิจตั้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๐.

ไม่นั่ง หัวใจเต้นเร็ว แรงเมแทบอลิซึมสูง เหงื่อออก เวลาทำนาที่ของเขาผ่านไปเร็วมากจนกู่ระเบิดไม่ทัน แต่สำหรับคนจิตนิ่ง สุขุม เขาจะทำการกู่ระเบิดได้ ดูเหมือนว่าเวลาทำนาที่ช่างยาวนานเหลือเกินสำหรับการกู่ระเบิด” ซึ่งเรื่องนี้ไอน์สไตน์ก็กล่าวไว้เช่นกันว่า “วางมือบนเตาร้อนเพียงหนึ่งนาที รู้สึกราวกับนานเป็นชั่วโมง นั่งกับสาวงามนานหนึ่งชั่วโมง กลับรู้สึกเหมือนแค่หนึ่งนาที” (Put your hand on a hot stove for a minute and it seems like an hour. Sit with pretty girl for an hour, and it seems like a minute)

ความนิ่งสงบความเคลื่อนไหวไม่ใช่มีเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น สัตว์และสรรพสิ่งล้วนอยู่ใต้กฎเกณฑ์นี้ เราเอาก้อนเนื้อแช่ในตู้เย็นที่มีดสนิท ก้อนเนื้อจะมีอายุยาวนานขึ้น จากสองวันภายนอกตู้เย็นกลายเป็นเวลาห้าวันภายในตู้เย็น นั่นเป็นเพราะอัตราการกระบวนการทางเคมีของก้อนเนื้อช้าลง ความลับเรื่องเวลาในข้อนี้สัตว์ต่าง ๆ ก็นำมาใช้ในรูปของสัญชาตญาณ เช่น กบจำศีลหรือสิงโตขณะที่กำลังเฝ้าดูเหยื่อ มันจะนิ่งที่สุด หายใจช้าที่สุด นั่นก็เพื่อให้ช่วงเวลาของมันยาวนานกว่าช่วงเวลาของเหยื่อนั่นเอง

แม้ปัจจุบันสัตว์หลายชนิดก็สามารถเดินไปในโลกอนาคตได้ด้วยวิธีการที่กล่าวมา เช่น ค้างคาวบางกลุ่มสามารถจำศีลห้อยหัวอยู่หนึ่ง ๆ ไม่มีอาหาร ไม่เคลื่อนไหวเป็นเวลานาน ๆ เคยมีนักวิจัยวัดอัตราการเต้นของหัวใจค้างคาวขณะจำศีล ปรากฏว่าเหลือเพียง ๓ – ๕ ครั้งต่อนาที แต่โดยปกติแล้ว หัวใจค้างคาวจะเต้นประมาณ ๑๕๐ – ๒๐๐ ครั้งต่อวินาที มีอัตราการเต้นถึง ๕๐ เท่าทีเดียว ค้างคาวที่จำศีลนั้นจะมีอายุยืนยาวมากกว่า ๒๐ ปี ส่วนค้างคาวปกติจะมีอายุขัยเพียง ๒ ปีเท่านั้น ถ้าเทียบแล้วค้างคาวปกติตายไปถึง ๑๐ รุ่น ค้างคาวตัวที่จำศีลยังไม่เสียชีวิตเลย แต่ค้างคาวไม่มีปัญญอย่างมนุษย์ มันจึงไม่รู้ถึงถึงความแตกต่างภายหลังที่ออกจากการจำศีล

เพราะฉะนั้น หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาจึงสอนการทำสมาธิ โดยมีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการให้จิตนิ่ง การที่จะทำให้จิตนิ่งได้เร็วและมั่นคงที่สุด แนวทางของพระพุทธศาสนาจึงให้กำหนดพิจารณาที่ฐานกาย ที่เรียกว่ากายานุปัสสนาซึ่งเป็นกรรมฐานที่กำหนดเห็นง่ายและเป็นสิ่งที่มนุษย์สัมผัสได้ง่ายที่สุด กำหนดที่กายเพื่อให้รู้เท่าทันการเคลื่อนไหวของกาย ยุบหนอ พองหนอ ยืน เดิน นั่ง นอน กายานุปัสสนาจะสร้างขณิกสมาธิจิตและสร้างสติได้ดีกว่าสติปัญญาทั้งสามที่เหลือ ถ้ากายานุปัสสนายังไม่แน่นพอ การจะเข้าไปพิจารณาเวทนา จิต หรือธรรมเป็นเรื่องยาก ซึ่งถ้ามองในมุมของเวลาตามทฤษฎีสัมพันธภาพ กายานุปัสสนาก็คือการทำให้จิตนิ่งแล้วจับที่การเคลื่อนไหว เวลาของจิตจะเดินช้าลงเมื่อเทียบกับเวลากายนอก สำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ปัญหา

ใหญ่ที่เจอบ่อยก็คือเกิดการปวดขาในขณะที่นั่งขัดสมาธิ การกำหนดที่อาการปวดว่า ปวดหนอ ปวดหนอ ปวดหนอ ถ้าพื้นฐานกายานุปัสสนาแข็งพอ ๑๐ นาทีของเวลาจิตอาจเท่ากับ ๒๐ นาทีของเวลาภายนอกเลยก็ได้

ความจริงในความเชื่ออีกประเด็นหนึ่ง ก็คือ**ความแก่ชราของผู้สูงวัยเป็นสภาพที่คนทั้งหลายไม่ต้องการแม้แต่น้อย** เพราะพวกเราเชื่อว่าคนสูงวัยไร้ประโยชน์ (การก่อรายได้) แล้วแต่ สมภาร พรหมทา^๖ กลับชี้ชวนให้เห็นความแท้จริงว่า หากพิจารณาด้านความงามของวัยแล้วกลับพบว่า เป็นวัยแห่งความงดงามเช่นเดียวกับวัยอื่น ๆ ความงามงามในวัยนี้สามารถพิจารณาไปที่เมื่อแก่แต่ปาง ความคิดอ่านจะแล่นช้าลง แต่ความสุขุมเยือกเย็นจะเข้ามาแทนที่ ความจริงบางอย่างของโลกและชีวิตนั้น จะเป็นที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นเมื่อเราแก่ตัวลง จะเห็นว่าในขณะที่กายเริ่มพัฒนาไปหาความเสื่อมนั้น ส่วนจิตใจกลับพัฒนาสวนทางกับกายคือยิ่งอายุมากขึ้น จิตกลับเข้มแข็งส่องสว่างมากขึ้น ปัจจุบันวัยจึงเป็นวัยที่สมควรแก่การยินดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นวัยที่จิตใจของเราได้พัฒนามาจนถึงขั้นที่ละเอียดประณีตสูงสุด ยิ่งตระหนักรู้ว่ากายกำลังจะแตกดับแล้ว เมื่อผนวกเข้ากับพลังอันแจ่มจ้าของจิต ชีวิตในวัยนี้จึงเอื้อต่อการที่จะปล่อยวางกิเลสอย่างโลก ๆ เอาไว้ แล้วหันไปหาสิ่งที่สูงส่งงดงามในทางจิตวิญญาณมากกว่าวัยอื่น ๆ จากความเชื่อเดิมที่เชื่อว่าคนผู้สูงวัยเป็นคนไร้ค่า แต่ความจริงในความเชื่อกลับกลายเป็นว่าคนแก่เป็นผู้ที่มีความแข็งแกร่งด้านจิตใจ ซึ่งเป็นแก่นแท้และเป็นแกนกลางสำคัญแห่งชีวิตของทุกคน

(๒) สิ่งที่ปรากฏเป็นมายา

ความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏเป็นมายา มีปรากฏในอรรถกถาธรรมบท ความย่อในเรื่องมีว่า^๗ พระภิกษุรูปหนึ่งผู้เรียนกรรมฐาน (กรรมฐานที่พิจารณาพยับแดดเป็นอารมณ์) ในสำนักของพระศาสดาแล้วคิดว่า จะเจริญกรรมฐานให้มากขึ้น จึงขออนุญาตเข้าป่า แต่ไม่บรรลुरुธรรมใด ๆ จึงตั้งใจกลับมายังสำนักของพระศาสดา แต่ในระหว่างทางก็พิจารณาเห็นพยับแดดจึงได้สติว่า พยับแดดนี้มีมากในฤดูร้อนและปรากฏแก่คนทั้งหลายผู้ยืนอยู่ในที่ไกลดูจะมีรูปร่าง แต่เมื่อมา

^๖ สมภาร พรหมทา, **คิดอย่างไรให้มีเหตุผล**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๑), หน้า ๖๗.

^๗ มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๓**, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

ยืนอยู่ใกล้ ๆ กลับไม่ปรากฏรูปร่างอย่างไรเลย ก็เหมือนอัมพาพร่างกายของมนุษย์เรานี่เองที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป และเดินต่อมาอีกพบแม่น้ำจิวรตีก็เห็นฟองน้ำใหญ่ ที่ถูกกระแสน้ำซัดขึ้นแล้วก็แตกไป ฟองแล้วฟองเล่า เลยถือเอาเป็นอารมณ์กรรมฐานว่ารูปร่างของคนเราก็เช่นฟองน้ำนี่ เพราะเกิดขึ้นแล้วก็แตกดับไป

ความจริงในความเชื่อก็คือว่า คนทั่วไปเมื่อมองไปที่แสงแดดบนท้องถนนหรือตามทุ่งนาในหน้าร้อนจะพบพยับแดดเต็มไปหมด ส่วนมากก็รู้และเชื่อแต่เพียงว่านั่นคือพยับแดด ส่วนความจริงที่แท้จริงกลับไม่รู้และเข้าใจอย่างแจ่มชัด ทั้ง ๆ สิ่งปรากฏแก่เรากำลังสอนเราว่า นั่นไม่ใช่ความจริง แต่มันคือมายาหรือภาพลวงตาทั้งสิ้น ที่คนส่วนมากกลับไม่รู้และไม่เข้าใจในสิ่งที่ปรากฏ ที่เชื่อว่าจริงก็เพราะเราเข้าไปยึดถือหรือปรุงแต่งเอาเอง แท้ที่จริงไม่ใช่เฉพาะพยับแดดที่ไม่ใช่ความจริง แม้แต่วัตถุสิ่งของและสัตว์บุคคลทั้งหลายในความหมายว่าโลกก็ไม่ใช่ความจริงเช่นกัน ประเด็นนี้หากกล่าวตามหลักพุทธปรัชญา^๘ มีข้อเสนอว่า เราอาจพูดได้ว่าในแง่หนึ่งโลกที่ที่มนุษย์รู้จักนั้นถูกสร้างโดยเจตนาของมนุษย์ หรือถ้าจะพูดให้เจาะลงไปก็เพราะความอยากของมนุษย์ โลกที่เป็นอยู่ตามสภาวะดั้งเดิมของมัน (ยถาภูตัง) นั้นปุถุชนไม่เคยรู้จักเลย อย่างกรณีไม้เขาไม่เคยเห็นไม้จริง ๆ เลย เคยเห็นแต่พิน เส้าไฟ ค้อน หรืออื่น ๆ โลกที่ปุถุชนเห็นเป็นโลกที่เขาปรุงแต่งแล้ว นี่คือนิโลกแห่งประสบการณ์ของเขา

ในการมองสรรพสิ่งโดยเฉพาะโลก โลกในความหมายที่เป็นตัวมนุษย์ มองตามแนวคิดพุทธปรัชญาเรื่อง โลก มนุษย์ และธรรมชาติ^๙ มีคำอธิบายว่า ได้มีนักคิดอินเดียโบราณจำนวนมากสมัยพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พวกเขาสนใจหาความจริงสุดท้ายเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ มีการตั้งคำถามว่า “คน” ประกอบเพียงสสารเท่านั้น หรือว่านอกเหนือจากสสารที่อาจจับต้องสัมผัสได้นั้น ยังมีสิ่งเร้นลับอันอื่นที่คอยทำหน้าที่เป็นเสมือนนายบงการกายอีกทีหนึ่ง ต่างฝ่ายต่างพยายามแสวงหาเหตุผลอธิบาย แต่สุดท้ายก็จบลงที่ประสาทสัมผัส (อันเป็นเครื่องมือธรรมชาติเพียงอย่างเดียวที่จะทำให้เรารู้อะไรเป็นอะไรในโลกนี้) แต่เมื่อใช้ประสาทสัมผัสตรวจสอบแล้ว เราก็ไม่เคยสัมผัส

^๘ วิทย์ วิศทเวทย์, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพฯ : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๔.

^๙ สรุปลงความใน สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๗๔-๘๑.

หรือมองเห็นอะไรอื่นนอกจากร่างกายที่เป็นสสาร เมื่อหาคำตอบในเรื่องนี้ไม่ได้ กาลต่อมาเลยกลายเป็นปัญหาทางปรัชญาที่เรียกว่า อภิปรัชญา ซึ่งเป็นปัญหาที่มุ่งทำความเข้าใจ “เนื้อใน” หรือ “แก่นสาร” ของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล นอกจากจะพยายามทำความเข้าใจเนื้อในของสิ่งต่าง ๆ แล้ว ปัญหาทางอภิปรัชญายังมุ่งทำความเข้าใจ “ความเป็นไปและสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความเป็นไป” ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในจักรวาลนี้ด้วย

จากข้อเสนอก่อนหน้าว่า “สิ่งที่ปรากฏเป็นมายา” โดยนำพยับแดดมาเป็นตัวอย่างของข้อเสนอ (ไม่ยากให้คิดว่านี่คือปัญหา) และได้พยายามแสวงหาคำตอบจากสองแนวความคิดตอบ แต่เมื่อฟังการแสวงหาคำตอบแบบธรรมดาคือการใช้ประสาทสัมผัส และคำตอบแบบใช้ความคิดอธิบายด้วยเหตุผลคือทางอภิปรัชญาแล้ว ดูเหมือนว่าเป็นคำตอบที่เข้าใจได้เป็นอย่างดี แต่บางครั้งอาจจะรู้สึกว่าความเข้าใจที่ไม่เข้าใจก็เป็นไปได้ เมื่อไม่เข้าใจก็ยากต่อการอธิบายให้ผู้อื่นทราบต่อไปด้วย ในเรื่องนี้ผู้เขียนขอเชิญท่านมาฟังคำตอบจากผู้ศึกษาพระพุทธศาสนายุคใหม่ เพื่อว่าจะช่วยทำให้ท่านเข้าใจข้อเสนอดังกล่าวแล้วได้ง่ายขึ้น คำตอบมีว่า^{๑๐} เนื่องจากประสาทสัมผัสที่เห็นชัดเจนที่สุดและใช้มากที่สุด คือ ตา การมองเห็นของตาจะสัมพันธ์กับแสงเสมอ ที่ได้มีมิติเราจะมองไม่เห็นอะไรเลย ภาพความจริงที่เรามองเห็นก็คือภาพที่สมองเราแปลความหมายจากแสงที่สะท้อนจากวัตถุนั้นเข้าตาเรา การที่เราเห็นหน้าตัวเองในกระจก เพราะแสงมากกระทบที่ผิวหน้า ทำให้อิเล็กตรอนของผิวหน้าบนใบหน้าเราสั่น เกิดพลังงานที่ใบหน้าเป็นโพตอนพุ่งไปที่กระจก หลังจากกระจกได้รับแสงจากใบหน้าเรา อิเล็กตรอนในกระจกก็สั่นและสะท้อนโพตอนกลับไปที่เราอีกที เซลล์ประสาทตาได้รับแรงกระแทกจากโพตอนก็จะสั่นอีกครั้ง แล้วส่งสัญญาณการสั่นนั้นไปที่สมองแปลเป็นภาพขึ้นมา จะเห็นได้ว่าพลังงานแสงได้เปลี่ยนเป็นพลังงานกล แล้วค่อยเปลี่ยนเป็นพลังงานแสงหลายรอบกลับไปกลับมา มีการเกิดดับ ๆ หลายหน แต่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนเราเข้าใจเป็นว่า ใบหน้าที่เราเห็นในกระจกคือรูปธรรม แท้จริงแล้วคือแค่การสั่นของพลังงานรูปหนึ่ง แล้วสมองเราแปลภาพออกมาเป็นภาพมายา

เรื่องของการสั่นมีปรากฏในพระไตรปิฎก ภาควิชาขจรกถาว่าไว้ว่า จิตของเราเกิดดับอยู่ตลอดเวลาอย่างรวดเร็ว การที่เรารับรู้รูป รส กลิ่น เสียงนั้นไม่ใช่ของจริง ของจริงคือการเกิด

^{๑๐} สม สุจิรา, **อินส์ไต์พบ พระพุทธเจ้าเห็น**, หน้า ๗๔-๘๐.

ดับของจิต โดยมีองค์ประกอบของจิตที่ต่างกัน ทำให้เรารับรู้ภาพ กลิ่น เสียงต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เหมือนกับการแปลงภาพของสมองในเวลาฝัน ขณะที่เรานอนหลับ เราได้เห็นภาพต่าง ๆ ได้กลิ่น ได้ยินจากการสรรค์สร้างของจิตชัดเจนเหลือเกิน ทั้ง ๆ ที่ไม่มีแสงหรือเสียงจริง ๆ อยู่ในกระบวนการนั้นเลย แต่เพราะคุณสมบัติของแสงร่วมกับประสาทสัมผัสทางตาของเรา ทำให้เราเห็นจักรวาลอย่างที่เห็น เห็นดวงจันทร์อย่างที่เห็น แท้จริงแล้วสรรพสิ่งในโลกและจักรวาลเป็นเพียง “พลังงาน” รูปหนึ่ง ถ้าเราไม่ใช่แสงเป็นสื่อในการมอง เรามองภาพจักรวาลด้วยจิตจะพบว่า ภาพของจักรวาลเป็นศิลปะเรื่องกับภาพของจักรวาลในทางดาราศาสตร์ที่ถ่ายภาพมาได้

ข้อสังเกตต่อคำตอบที่กล่าวมาข้างต้นก็คือว่า หากเราตอบตามแนวคิดทางปรัชญาจะเป็นคำตอบที่ไม่ฟันธงว่าความจริงในความเชื่อคือความเชื่ออย่างไร แต่จะเป็นการตอบด้วยการให้เหตุผลหรืออธิบายด้วยการใช้เหตุผล โดยให้ผู้อ่านได้ใช้ความคิดพิจารณาจาก “ข้อความ” ที่ผู้อธิบายได้พยายามอธิบายโดยผ่านข้อความต่าง ๆ มากมาย สุดท้ายแต่จะสรรหามาอธิบายด้วยมีเป้าหมายเพื่อความเข้าใจของผู้อ่านเป็นที่ตั้ง ผู้อธิบายมีหน้าที่เพียงใช้ความคิดสื่อผ่านข้อความเท่านั้น ส่วนผู้อ่านจะเข้าใจมากน้อยแค่ไหนให้เป็นหน้าที่ของผู้อ่าน หากผู้อ่านสงสัยก็เป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่จะต้องขบคิดต่อไป

มีคำถามว่าทำไมข้อความจึงมีอิทธิพลต่อความนึกคิดของมนุษย์ ดูเหมือนว่าพวกเขาเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ก็เพราะข้อความสื่อให้เราทราบ อย่างเช่นข้อความว่า **ผมรักคุณ** มาจากคำ (ศัพท์) ๓ คำคือคำว่า **ผม รัก และคุณ** มารวมกันเข้าเป็นข้อความสั้น ๆ แต่มีความหมายที่ลึกซึ้งจนคนทั้งโลก “หลงใหลได้ปลื้ม” กับข้อความนี้ยิ่งนัก หรือแม้แต่เรื่องเล่าที่ปรากฏในวรรณกรรม ธรรมบท เรื่องเล่าในวรรณกรรม หรือเรื่องเล่าสั้น ๆ ทั้งในเชิงสอนใจ นิทาน สรรเสริญก็ตาม สุดท้ายท้ายปลายทางแล้วก็เพื่อความเข้าใจของผู้อ่านเป็นที่ตั้ง ซึ่งสามารถสร้างจินตนาการให้ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ในประเด็นนี้ ไฮเดกเกอร์ (นักปรัชญาชาวเยอรมัน) กล่าวว่าเครื่องมือของระบบความคิดที่ทรงพลังมากที่สุดคือ “ภาษา” โลกสมัยใหม่เป็นโลกที่ “ภาษาเป็นเครื่องมือของความคิด” ซึ่งพอจะอธิบายได้ว่าในโลกสมัยใหม่ภาษาเป็นสื่อของความคิด ภาษาอยู่ในฐานะตัวแทนหรือตัวกลางระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ หรือระหว่างอตวิสัยกับภาววิสัย^{๑๑} ดังนั้น คนที่บอกรักจึงอยู่ในฐานะอตวิสัย

^{๑๑} โสรัจจ์ หงษ์ลดารมภ์, **ขอบฟ้าแห่งปรัชญา ความรู้ ปรัชญา และสังคมไทย**, รายงานการวิจัย ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๓๔.

ส่วนคนที่ถูกบอกรักก็อยู่ในฐานะภววิสัย หรือหากเป็นความรู้ความคิดก็อยู่ระหว่างผู้รู้ ผู้คิดกับผู้ถูก
รู้ ผู้ถูกคิดนั่นเอง

ความจริงแล้วในการใช้ภาษา เราผู้ใช้มีความมุ่งหวังที่จะเสนอข้อมูลให้ผู้อื่นรับรู้ เรา
เข้าใจอะไรบางอย่างเกี่ยวกับโลกหรือความเชื่อที่อยู่ภายในจิต และเราอยากจะใช้ภาษาเพื่อให้ผู้ที่
เราพูดด้วยเกิดความเข้าใจแบบเดียวกับที่เราเข้าใจ การที่ทำเช่นนี้ได้ ดูเผิน ๆ อาจเป็นเรื่อง
ปกติธรรมดา ไม่มีอะไรน่าสนใจมากนัก แต่เมื่อเราพิจารณาอย่างละเอียดแล้วพบว่าการใช้ภาษาที่เราสามารถ
ใช้ภาษาติดต่อสื่อสารกันได้นั้นเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ยิ่ง เราอาจใช้ภาษาพูดถึงหรือบรรยายเหตุการณ์
ที่กำลังเกิดขึ้น การที่เราทำเช่นนั้นได้เนื่องจาก “คำ” ที่เราใช้สามารถบ่งถึงสรรพสิ่ง หรือเหตุการณ์
ที่อยู่ภายนอกตัวภาษาได้ ตัวอย่างเช่น เราพูดว่า “นกกำลังบิน” นกในภาษาหรือตัวหนังสือจะต้อง
สัมพันธ์กับนกในความคิด จนก่อให้เกิดความเชื่อว่ นกกำลังบินอยู่จริง หรือ “กามีสีดำ” จะเป็น
จริงก็ต่อเมื่อกามีสีดำจริง ๆ เราจะเห็นได้ว่า ตัวการที่ทำให้ข้อความใดข้อความหนึ่งเป็นจริงได้
ก็คือคำต่าง ๆ ในข้อความนั้น แต่ละคำจะต้องมีความหมายเฉพาะตัว ในทางตรรกะเรียกว่า
คำนิเทศ^{๑๒} ซึ่งหมายถึงคำที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของคำต่าง ๆ ในการกำหนดหมายรู้อื่นต่าง ๆ
ในประโยคหรือฉันทิ เพื่อให้คำแต่ละคำมีความสัมพันธ์กัน หรือหมายถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่ง
โยงความคิดหรือคำพูดต่าง ๆ ไปยังสิ่งที่กล่าวถึง จนเราสามารถอธิบายเชื่อมสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง
หรือหลาย ๆ สิ่งเข้ากันได้ ดังนั้น เราจึงเห็นนกกำลังบินและกามีสีดำ เหตุผลเพราะว่า หน่วย
คำมารวมกันจนกลายเป็นข้อความ บวกกับมโนภาพของเราถูกสอนมาอย่างนั้นว่า นกเป็นสัตว์ที่
บินได้ เมื่อมีข้อความว่า **นกกำลังบิน** เราจึงเชื่อว่ นกกำลังบินจริง ๆ แต่หากมีข้อความว่า **หมู
กำลังบิน** เราจะไม่มีความเชื่อเลยว่ เป็นจริง เพราะเราไม่เคยเห็นหมูบินนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง ที่ไม่
เป็นจริงก็เพราะคำในข้อความไม่มีความสัมพันธ์กันหรือเชื่อมโยงกัน หรือข้อความว่า “กามีสีดำ”
ก็ยิ่งก่อความสงสัยมากกว่าข้อความว่า “หมูกำลังบิน” เพราะคำว่า ก ในข้อความว่า “กามีสีดำ”
เป็นคำกำกวมว่า หมายถึงอีกา (สัตว์ปีกบินได้และชอบขโมยข้าวของกิน) หรือหมายถึงกาสำหรับ
ใส่น้ำกันแน่ เพราะหากพิจารณาตามหลักตรรกะพบว่าคำมีความหมาย ๓ นัย^{๑๓} คือ ๑. เอกัตถะ

^{๑๒} จานงค์ ทองประเสริฐ, **ตรรกศาสตร์ : ศิลปะแห่งการนิยามความหมายและการให้เหตุผล**,
(กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๕.

^{๑๓} โสวิทย์ บำรุงศักดิ์, **ตรรกศาสตร์เบื้องต้น**, หน้า ๒๐.

หมายถึงคำที่มีความหมายเดียว เช่น วัว ควาย พ่อ แม่ ฯลฯ ๒. ยุคลัตถะ หมายถึงคำที่มีความหมายคู่ เช่น กา ตา ฯลฯ ๓. สมานัตถะ หมายถึงคำที่มีความหมายเสมอกัน เช่น คน มนุษย์ สุนัข หมา ฯลฯ ดังนั้น คำว่า กา ในที่นี้จึงมีความหมายเป็นยุคลัตถะคือคำที่มีความหมายคู่ (แต่ข้อความนี้หมายถึงเอากา (อีกา) ซึ่งเป็นสัตว์ปีกที่บินได้)

จากรายละเอียดที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นการอธิบายตามแนวความคิดทางตรรกะ จึงถือว่าความจริงที่เป็นความเชื่อตามหลักตรรกะนั้นก็คือว่าคำกับคำขยายมีความสัมพันธ์กันหรือเชื่อมโยงกัน จนกลายเป็นข้อความและมีความหมายสมบูรณ์ และเป็นเหตุให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังมีความเข้าใจตามนั้น หากจะสรุปความจริงในความเชื่อเชิงตรรกะ คงพอเสนอเป็นภาพสัญลักษณ์ได้ว่า คัพท์ ความหมาย สิ่งต่าง ๆ มโนภาพ มีความสัมพันธ์กัน ความเข้าใจ (ความเชื่อ) จนกลายเป็นความจริงในความเชื่อตามที่กล่าวแล้ว แต่บทความนี้ต้องการสื่อความจริงในความเชื่อทางศาสนามากกว่าความจริงในความเชื่อทางตรรกะ เพราะความจริงในความเชื่อทางตรรกะเป็นความรู้ทางประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นความรู้ที่จำกัดคือจำกัดอยู่กับเวลา สถานที่ และบุคคล จึงเป็นความรู้ที่ไม่แน่นอนและเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

ส่วนความจริงในความเชื่อทางศาสนาไม่ได้เกิดทางประสาทสัมผัส แต่เกิดจากการลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยความเพียรพยายามของตนเอง จัดเป็นประสบการณ์ตรง อย่างความนิ่งสงบความเคลื่อนไหว หมายถึงความนิ่งของจิตที่ผ่านการฝึกฝนอบรม (ภาวนิตา พหุลีกตา) มาอย่างดีแล้ว ในอรรถกถาธรรมบท^{๑๔} จึงมี “ข้อความ” ที่สื่อให้เห็นความนิ่งของจิต โดยเปรียบเทียบศิลาล้วน (เอกฆโน) ไม่มีโพรง (อสูลีโร) เป็นแห่งเดียว (เสโล) เมื่อถูกลมแรงขนาดไหนก็ไม่สะเทือน (น สมิริติ) ไม่เอนเอียง (น อัญชติ) ไม่หวั่นไหว (น สมินชติ) ศัพท์ศาสนาเรียกผู้ผ่านการฝึกฝนอบรมมาดีแล้วว่า บัณฑิต แม้ถูกค่านินทาหรือสรรเสริญก็ไม่เอนเอียง (น สมินชติ) ไม่หวั่นไหว (น จลติ) ไม่สะเทือน (น กมปติ) ด้วยอำนาจความยินดีร้ายยินดี (น ปฏิวเสน) นอกจากนี้ยังมีข้อความที่แสดงถึงความนิ่งของจิตเพิ่มเติม เช่นข้อความว่า^{๑๕} ภิกษุควรเป็นผู้คงที่ (ตาทิโน) คงที่เหมือนแผ่นดินที่ชาวบ้านทิ้งของไม่สะอาด หรือเด็กถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงใส่ แผ่นดินก็ไม่เคย

^{๑๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทฏฐกาแปล ภาค ๔, เรื่องลक्षणทกภทฺธิยเถระ, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๐.

^{๑๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทฏฐกาแปล ภาค ๔, เรื่องพระสารีบุตรเถระ, หน้า ๑๐๖.

ยินดียินร้ายกับการกระทำอย่างนั้นเลย ที่ผู้เขียนยกคำหรือศัพท์ภาษาบาลีกำกับมาด้วย ก็เพื่อต้องการสื่อคำที่ก่อให้เกิดข้อความและเกิดความเข้าใจไปพร้อม ๆ กันด้วย ประการสำคัญก็เพื่อประสงค์ที่จะสื่อว่า การแสวงหาความจริงระหว่างศาสตร์ตะวันตกกับตะวันออกมีความต่างกัน โดยที่ตะวันตกใช้เหตุผลเชิงตรรกะแสวงหาความจริง ส่วนตะวันออกใช้การลงมือปฏิบัติจนกลายเป็นประสบการณ์ไปเปลี่ยนแปลงจิต และพัฒนาจิตให้มีความกล้าแกร่ง จนสามารถควบคุมจิตไปกำหนดสิ่ง (อาคันตุการมณ-อารมณ์ที่จร) ที่มากกระทบจิต ให้รู้เท่าทันอารมณ์เหล่านั้น โดยเป็นผู้มีสติมา คือมีความระลึกรู้เสมอ และมีสัมปชาโน คือมีความรู้ตัวทั่วพร้อมเสมอแนบไปกับจิต ดังนั้น ศาสตร์การต่อสู้ของโลกตะวันออกทุกศาสตร์ จึงเน้นเสมอว่าให้กำหนดจิตไปที่การเคลื่อนไหว หรือเอาใจไปไว้ที่กำปั้น (ยกตัวอย่างกรณีการชกมวยโอลิมปิก) ขณะที่ใจเย็น จิตจะนิ่ง ปฏิริยาเคมีภายในกายจะเข้าไปด้วย ทำให้เวลาเดินไปอย่างช้า ๆ เป็นเหตุให้การชกแต่ละครั้งสามารถทำคะแนนได้อย่างแน่นอน แต่ถ้าใจร้อนรุ่ม หัวใจจะเต้นเร็ว หายใจเร็ว ความดันขึ้น เลือดลมฉืด ปฏิริยาเคมีในร่างกายเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และเวลาจะผ่านไปเร็วมาก เวลาผ่านไปเร็วมากเท่าไรจิตก็จะกระวนกระวาย และร้อนรุ่มมากขึ้นเท่านั้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การชกพลาดเป้าไปอย่างน่าเสียดาย และในที่สุดแห่งการชกก็จะมีแต่ความเสียใจ

จากเหตุการณ์การชกมวยที่ผ่านมา เป็นเหตุให้ประหลาดใจว่า ทำไม ข้อความ ที่ประกอบจากคำหรือหน่วยคำต่าง ๆ นั้น จึงมีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของคนเราได้มากมายขนาดนี้ เพียงแค่ผู้บรรยาย บรรยายว่า “โอลิมปิกคราวนี้นักมวยผู้มีคะแนน (แต้ม) นำจะเป็นผู้ชนะมากกว่า” เมื่อผู้ฟังได้ฟังก็มีความเชื่อว่าเป็นความจริงตามนั้น แล้วก็นำคำบรรยายนั้นซึ่งเป็นข้อความไปพูดต่อจนก่อให้เกิดเป็นความเชื่อและเล่าขานกันถึงทุกวันนี้ สิ่งนี้ที่ประหลาดใจสำหรับผู้เขียนอีกข้อหนึ่งก็คือว่า ผู้เขียนได้ใช้ข้อความที่ร้อยเรียงมาตั้งแต่เริ่มต้นจวบจนใกล้จบเรื่องนี้ มันดำเนินมาได้อย่างไร ทำไมข้อความทั้งยาวและสั้นเหล่านี้ จึงสามารถสื่อความเข้าใจที่มีอยู่ภายในจิตให้ผู้อื่นทั้งที่เข้าใจตามและไม่เข้าใจตามได้อย่างน่ามหัศจรรย์มาก ข้อความสื่อสารจนทำให้ผู้อ่านเข้าใจความจริงตามที่สื่อสารมาตลอด ทั้ง ๆ ที่ข้อความนั้นอาจจะไม่จริงก็ได้ แต่ข้อความ (ภาษา) ได้ทำหน้าที่ของมันคือเป็นดุจพาหะนำความรู้สึกนึกไปสู่อื่น ด้วยการร้อยเรียงเป็นหนึ่งเดียวกัน จนสามารถเชื่อมความจริงที่เป็นคนละส่วนกับความเชื่อให้ผู้อ่านเชื่อความจริงเหล่านั้นได้อย่างสนิทใจบ้างไม่สนิทใจบ้าง (ได้แต่หวังว่าจะสนิทใจมากกว่าไม่สนิทใจ)

มาถึงตรงนี้ผู้เขียนขอสรุปเป็น ๒ ส่วน คือ (๑) ส่วนที่เป็นจริงในเชิงพุทธศาสตร์ทั่วไป ว่า ความจริงในความเชื่อที่เราเชื่อกันนั้นไม่ใช่ความจริงที่แท้จริง แต่เป็นมายาที่หลอกเราว่าเป็นความจริง ความจริงที่เป็นมายาเป็นความจริงที่เกิดจากประสาทสัมผัสมีตา หู ฯลฯ จึงเป็นความจริงที่ไม่แน่นอน ไม่คงที่ และมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ เพราะมันถูกจำกัดอยู่ที่เวลาสถานที่และบุคคล เมื่อเวลาสถานที่และบุคคลเปลี่ยน ก็เป็นเหตุให้ความจริงเปลี่ยนไปด้วย และ (๒) ส่วนที่เป็นเชิงพุทธศาสตร์แบบปรมาตม์ว่า ความจริงในความเชื่อ (ภาวิสัย-สิ่งที่ถูกรู้) มีอยู่ได้ก็เพราะมีผู้รู้ (อัตวิสัย) แต่ตามหลักของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ตรัสว่า อัตตาคือตัวตนผู้ทำหน้าที่รู้นั้น ไม่เคยมีอยู่จริง สรรพสิ่งในโลกเป็นอิทัปปัจจยตา (สิ่งสัมพัทธ์) เมื่อผู้รู้ไม่มีอยู่จริงแล้ว ความจริงในความรู้จะมีได้อย่างไร ? ซึ่งไปสอดคล้องกับแนวคิดของอินส์ไตน์ที่ยืนยันซ้ำพร้อมสูตรทางวิทยาศาสตร์ว่า “สัมพันธภาพสอนให้เราถึงความเชื่อมโยงระหว่างความเป็นจริงอันเดียวกัน แต่มีลักษณะที่รับรู้ได้ต่างกัน” ดังนั้น ความจริงในความเชื่อก็ไม่มีอะไรมาก มันเป็นเพียงการเชื่อมโยง (นิเทศ) ระหว่างความจริงที่ปรากฏ (ได้ยินได้ฟังหรือได้อ่าน) กับความเชื่อที่มีอยู่ภายในจิตของคนแต่ละคนมีความเชื่อมโยงตรงกันเท่านั้นเอง ส่วนใครจะเชื่อมโยงความจริงกับความเชื่อให้กลายเป็นความจริงในความเชื่อที่ทรงพลังได้มากน้อยแค่ไหน ก็ขอฝากให้เป็นบทบาทหน้าที่ของท่านผู้อ่านแต่ละท่านได้เชื่อมโยงเองเถิด ฯ

บรรณานุกรม

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ตรรกศาสตร์ : ศิลปะแห่งการนิยามความหมายและการให้เหตุผล**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๗.
- ปกรณีย์ สิงห์สุริยา. **ความจริงของเรื่องเล่าทางศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- วิทย์ วิศทเวทย์. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์, ๒๕๒๘.
- โสรัจจ์ หงษ์ลดารมภ์. **ขอบฟ้าแห่งปรัชญา ความรู้ ปรัชญา และสังคมไทย**. รายงานการวิจัย ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๓๔.
- โสวิทย์ บำรุงภักดี. **ตรรกศาสตร์เบื้องต้น**. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖.
- สม สุจิรา. **อินส์ไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พินิจดิงแอนด์พับลิชชิง, ๒๕๕๐.
- สมภาร พรมทา. **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๘.
- สมภาร พรมทา. **คิดอย่างไรให้มีเหตุผล**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๑.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๓. เรื่องพระเถระผู้เจริญมร็จักมัญฐาน**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๔. เรื่องลคุณทกภักทียเถระ**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๔. เรื่องพระสารีบุตรเถระ**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ว่าง